

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARINI INDIVIDUAL
VA DIFFERENSIAL METODLAR ASOSIDA TASHKIL ETISHDA KELIB
CHIQUADIGAN MUAMMOLAR**

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i03.124>

Irsaliyev Rustam Xudayqulovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand kampusi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematika darslari individual va differensial metodlar yordamida tashkil qilishning pedagogik ahamiyati hamda ushbu jarayonda yuzaga keladigan muammolar tahlil qilib chiqilgan. O'quvchilarning individual xususiyatlari, bilim darajasi va psixologik holatini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etish zarurati asoslab beriladi. Shuningdek, individual va differensial yondashuvni amaliyotga joriy etishda o'qituvchilar duch kelayotgan tashkiliy, metodik va didaktik muammolar yoritilib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, matematika ta'limi, individual metod, differensial metod, ta'lim muammolari, o'quvchi faolligi.

Аннотация. В этой статье анализируются педагогическое значение и проблемы, возникающие в процессе организации уроков математики для учеников начальных классов с использованием индивидуальных и дифференцированных методов. Обосновывается необходимость организации обучения с учетом индивидуальных особенностей учащихся, уровня знаний и психологического состояния. Также были проанализированы организационные, методические и дидактические проблемы, с которыми сталкиваются учителя при внедрении индивидуального и дифференцированного подхода в практику, даны научно-методические рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: начальный класс, математическое обучение, индивидуальный метод, дифференциальный метод, образовательные проблемы, активность учеников.

Abstract. This article analyzes the pedagogical significance of organizing mathematics lessons for elementary school students using individual and differential methods and the problems that arise in this process. The need to organize education taking into account the individual characteristics, level of knowledge and psychological state of students is justified. Also, the organizational, methodological and didactic problems faced by teachers in the implementation of individual and differential approaches in practice were highlighted, and scientific and methodological recommendations for their elimination were given.

Keywords: elementary school, mathematics education, individual method, differential method, educational problems, student activism.

Kirish.Hozirgi vaqtda ta’lim tizimida o‘quvchilarning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhim pedagogik talab sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf matematika dars mashg‘ulotlarida har bir o‘quvchining bilimni o‘zlashtirish sur‘ati, mantiqiy fikrlash darajasi va qiziqishi turlicha bo‘lishi individual va differensial yondashuvni taqozo etadi [1,45].

Shu bilan birga, ushbu metodlarni amaliyotga joriy etish jarayonida bir qator muammolar yuzaga kelmoqda. Ushbu maqolaga qo‘yilgan asosiy maqsad — individual va differensial metodlar yordamida matematika dars mashg‘ulotlarini o‘tkazishda kelib chiqadigan muammolarni aniqlash va ularning yechimlarini ilmiy asosda ko‘rsatib berishdan iboratdir [4,112].

Ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida, ayniqsa, boshlang‘ich ta’limda darsning samaradorligi va o‘quvchilarning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan baholash tizimining qanday tashkil etilganiga bevosita bog‘liq. Baholash faqatgina o‘quvchining bilim darajasini aniqlash vositasi sifatida emas, balki o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, o‘z-o‘zini anglash, o‘zini baholash ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘quv faoliyatiga bo‘lgan ichki motivatsiyasini oshirish, mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita hisoblanadi. An’anaviy baholash tizimi uzoq yillar davomida o‘zining barqarorligi va amaliyotdagi qulayligi bilan e’tirof etilgan bo‘lsa-da, bugungi zamonaviy ta’lim standartlari va pedagogik yondashuvlar uni takomillashtirishni, moslashuvchan va shaxsga yo‘naltirilgan shakllarga o‘zgartirishni talab qilmoqda [3,18]. Xususan, barcha o‘quvchilarga yagona mezon asosida baho qo‘yish usuli ularning individual farqlarini e’tibordan chetda qoldiradi. Bu esa o‘z navbatida ba’zi o‘quvchilarning o‘quv jarayoniga bo‘lgan qiziqishining susayishiga, o‘ziga ishonchning pasayishiga va ularning bilimli tengdoshlari bilan noto‘g‘ri solishtirilishiga olib kelishi mumkin.

Individual metod — har bir o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlari, bilish darajasi va o‘zlashtirish tezligini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishdan iborat.

Differensial metod esa o‘quvchilarni bilim saviyasi, qobiliyati va tayyorgarlik darajasiga ko‘ra guruhlariga ajratgan holda, ularga mos topshiriqlar berishni nazarda tutadi [8,56].

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida ushbu metodlar quyidagilarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega: [9,32].

- ✓ hisoblash malakalarini rivojlantirish;
- ✓ mustaqil fikrlashni shakllantirish;
- ✓ sust o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlash;
- ✓ iqtidorli o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash.

Individual va differensial metodlarni qo‘llashda kelib chiqadigan muammolarni quyidagi jadval asosida ko‘rib chiqamiz:

Taqqoslash mezonlari	Differensial yondashuv muammolari	Individual yondashuv muammolari
Tashkiliy muammo	O‘quvchilarni guruhlariga ajratishda xatolikka yo‘l	Sinfidagi o‘quvchi sonining ko‘pligi, har biri uchun

	qo‘yish (masalan, “kuchli” va “kuchsiz” tamg‘asini bosib qolish).	alohida dars rejasi va topshiriq tayyorlashga vaqt yetishmasligi [7,14]
Psixologik to‘siq	Past o‘zlashtiruvchi guruhlarda motivatsiyaning tushib ketishi va “past tabaqalanish” hissi.	O‘quvchining jamoadan ajralib qolishi yoki faqat o‘qituvchi yordamiga bog‘lanib qolishi (mustaqillikning pasayishi).
Metodik qiyinchilik	Bir vaqtning o‘zida 3-4 xil darajadagi guruhni nazorat qilish va ularga mos material tanlash murakkabligi [2,78]	Har bir bolaning psixofiziologik holati (temperament, xotira turi) haqida chuqur bilimga ega bo‘lish talab etilishi.
Baholash muammosi	Turli darajadagi guruhlarini qanday qilib adolatli (yagona standart bo‘yicha) baholash masalasi.	Har bir o‘quvchi uchun shaxsiy rivojlanish mezonlarini belgilashdagi qiyinchiliklar.
Moddiy-texnik baza	Har xil guruhlar uchun alohida tarqatma materiallar va darsliklar yetishmasligi.	Shaxsiy gadjetlar yoki individual laboratoriya jihozlariga bo‘lgan ehtiyojning yuqoriligi.

Ushbu metodik qiyinchiliklarni bartaraf etishda topshiriqlarni Bloom taksonomiyasi asosida darajalash maqsadga muvofiqdir [10, 210]. Biz quyida individual va differensial metodlarni qo‘llashda kelib chiqadigan muammolarning yechimlarini misollarda ko‘ramiz: O‘qituvchi doskaga bitta rasm chizadi yoki slayd ko‘rsatadi: “Daraxtda 12 ta olma bor, yerda esa 5 ta”.

O‘quvchi darajasi (Guruh)	Topshiriqning “matematik hikoya!” ko‘rinishi	Kutilayotgan natija
1-daraja (Tayanch)	Rasmdagi olmalar sonini oddiy misol ko‘rinishida yozing va hisoblang.	$12 + 5 = 17$ (Faqat hisoblash).
2-daraja (O‘rta)	Olmalar haqida bitta qisqa masala tuzing va unga teskari amal (ayirish) ishtirok etgan savol qo‘shing.	“Jami 17 ta olma bor. Agar 5 tasi yerda bo‘lsa, daraxtda nechitasi qolgan?” $17 - 5 = 12$
3-daraja (Yuqori/Ijodiy)	Olmalar sonini taqqoslang, ularning	“Daraxtda yerdagiga qaraganda 7 ta ko‘p olma

	farqini toping va yangi shart qo‘shing (masalan, “Yana 3 ta olma uzilsa...”).	bor. Yana 3 tasi tushsa, yerda 8 ta bo'ladi”
--	---	--

Bu metodning afzalligi:

1. Psixologik qulaylik: Hamma bir xil “Olmalar” mavzusida ishlayapti, hech kim o‘zini “chetda” qolgandek his qilmaydi.

2. Individual tezlik: Tez ishlaydigan bola 3-darajali murakkab mantiqiy savol ustida bosh qotiradi va darsda zerikmaydi.

3. Differensial yordam: O‘qituvchi 3-darajadagi bolalar mustaqil ishlayotgan vaqtda, 1-darajadagi o‘quvchilarga alohida tushuntirish berishga vaqt topadi.

Boshlang‘ich sinf matematika darslarida individual va differensial usullardan foydalanish o‘qitish natijasini yaxshilaydi, ammo ularni qo‘llashda ayrim qiyinchiliklar ham uchraydi. Bu muammolarni ilmiy asosda bartaraf etish, o‘qituvchilarning o‘qitish bo‘yicha tayyorgarligini kuchaytirish va dars jarayonini to‘g‘ri tashkil etish orqali individual yondashuvning samarali bo‘lishiga erishish mumkin. Mazkur yondashuv har bir o‘quvchining o‘ziga xos intellektual salohiyatini ro‘yobga chiqarishga xizmat qiladi.

Ushbu metodikani muvaffaqiyatli qo‘llash va kutilgan natijaga erishish quyidagi mezonlar orqali ta‘minlanadi: Individual yondashuv o‘quvchilarning psixofiziologik xususiyatlari, matematik tafakkur darajasi va xotira imkoniyatlarini chuqur tahlil qilishga tayanadi. Bu o‘quv jarayonida “yaqin rivojlanish zonasi” tamoyilini amalga oshirishga, ya‘ni har bir bolaga o‘z kuchi yetadigan, ammo ma‘lum intilishni talab qiladigan vazifalar berilishiga zamin yaratadi. Differensial o‘qitishning samaradorligi bevosita pedagogning diagnostik ko‘nikmalariga bog‘liq. O‘qituvchi o‘quv materialini murakkablik darajasi bo‘yicha to‘g‘ri modellashtirishi, darsning har bir bosqichida (yangi mavzu bayoni, mustahkamlash, nazorat) har xil guruhlar uchun moslashuvchan metodlarni tanlay olishi shart. Individual yondashuv darsda vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va interfaol muhitni yaratish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda o‘quvchilarning qobiliyatiga qarab topshiriqlarni tabaqalashtirish (reproduktiv, qisman-izlanishli va ijodiy darajalar) o‘quv motivatsiyasining pasayishiga yo‘l qo‘ymaydi.

Matematika darslarida yuzaga keladigan ayrim metodik qiyinchiliklarni o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini kuchaytirish va darsni ilmiy asosda loyihalashtirish orqali to‘liq bartaraf etish mumkin. Individual yondashuvning tizimli qo‘llanilishi nafaqat o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘rsatkichini oshiradi, balki ularda mantiqiy fikrlash, mustaqillik va fanga nisbatan barqaror qiziqishni shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov A.A. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Alimuhamedov N., Qodirova F. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

3. Davlat ta’lim standarti. Boshlang‘ich ta’lim (1–4-sinflar) uchun matematika fani bo‘yicha DTS. – Toshkent, 2021.

4. Zunnunov A., Tursunov S. Pedagogik texnologiyalar va ularni ta’lim jarayonida qo‘llash. – Toshkent: Fan, 2019.

5. Klarin M.V. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Moskva: Pedagogika, 2017.

6. Lerner I.Ya. Didaktik asoslar va o‘qitish metodlari. – Moskva: Prosveshcheniye, 2016.

7. Usmonova M.B. Boshlang‘ich sinflarda differensial ta’limni tashkil etish masalalari. *Xalq ta’limi*, 2020 №4.

8. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2018.

9. Shodmonov E. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik tafakkurni rivojlantirish metodlari. – Toshkent, 2019.

10. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2015.